

15. Оборотов Ю. М. Теорія держави і права (прагматичний курс) : екзаменац. довід. / Ю. М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2005. – 184 с.

Дейнека К. О. Поняття і сутність кодифікаційної техніки

У статті досліджується поняття і сутність кодифікаційної техніки. Проаналізовано основні доктринальні підходи до визначення «кодифікаційної техніки», а також дотичні до нього поняття. Доведено, що в основі кодифікації лежить кодифікаційна техніка. Зроблено висновок, що складовими кодифікаційної техніки є юридична термінологія, юридичні конструкції (презумпції, фікції, аксіоми), нормативні узагальнення, засоби розробки, оформлення, публікації та систематизації нормативних актів.

Ключові слова: законодавча техніка, кодифікаційна техніка, кодифікаційна технологія, сутність, структурні елементи.

Дейнека К. А. Понятие и сущность кодификационной техники

В статье исследуется понятие и сущность кодификационной техники. Проанализированы основные доктринальные подходы к определению «кодификационной техники», а также касающиеся него понятия. Доказано, что в основе кодификации лежит кодификационная техника. Сделан вывод, что составляющими элементами кодификационной техники являются юридическая терминология, юридические конструкции (презюмции, фикции, аксиомы), нормативные обобщения, средства разработки, оформления, публикации и систематизации нормативных актов.

Ключевые слова: законодательная техника, кодификационная техника, кодификационная технология, сущность, структурные элементы.

Deineka K. The concept and essence of codification technique

The article deals with the concept and essence of codification technology. The doctrinal approaches to the definition of «codification technique», as well as the concepts related to it, are analyzed. It is proved that the codification is based on the codification technique. It is concluded that the constituent elements of the codification technique are legal terminology, legal constructions (presumptions, fictions, axioms), normative generalizations, means of development, registration, publication and systematization of normative acts.

Key words: legislative technique, codification technique, codification technology, essence, structural elements.

УДК 340

Тарас Олегович Дідич,

докторант юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук, доцент

**ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОУТВОРЕННЯ:
КОМУНІКАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ**

Коло суб'єктів правоутворення є досить широким, обумовленим складністю самого явища утворення права та роллю кожного суб'єкта в процесі формування права. Досліджуючи правоутворення крізь призму сфери комунікативно-інституційної взаємодії суб'єктів громадянського суспільства, варто наголосити на ключовій ролі людини, яка: по-перше, є джерелом людських потреб та інтересів, котрі потребують своєї реалізації, охорони і захисту, формують зміст факторів утворення права та становлять потенційний об'єкт правового забезпечення за результатами утворення права; по-друге, є невід'ємним елементом суспільства, забезпечуючи його цілісність і єдність, взаємозв'язок елементів його внутрішньої будови, а також реалізацію функціонального призначення щодо узагальнення і забезпечення потреб та інтересів людей; по-третє, визначає зміст комунікативних зв'язків усередині соціуму, впливає на результат функціонування суспільства, тим самим визначає процес утворення права як самостійної сфери функціонування суспільства; по-четверте, усвідомлює зміст права та реалізує його положення через власну поведінку, визначаючи стан реальності права як результату його утворення.

Оскільки право – це явище, котре нерозривно пов'язане з людиною, її здібностями до мислення, сприйняття правових норм, їх осмислення, керування своєю поведінкою, здатністю до творення права, забезпечення його реалізації тощо, утворення права неможливе без такого суб'єкта, як людина. Саме людина є самостійним суб'єктом утворення права, забезпечує формування факторів його утворення, здійснює їх вияв та аналіз, ініціює та визначає процес творення права, крізь призму власної поведінки визначає рівень його якості. Водночас стан наукової розробки закономірностей феномена людини як суб'єкта утворення права має епізодичний, непослідовний характер висвітлення, свідчить про відсутність єдиної концепції розуміння людини, її статусу, ролі та значення, взаємодії з іншими людьми, їх об'єднаннями, суспільством у процесі правоутворення. Тому актуальність наукового пізнання людини як суб'єкта правоутворення зумовлюється:

– наукознавчим потенціалом пізнання людини крізь призму її участі в процесі утворення права, її ролі і значення, впливу на правоутворення;

– станом наукового пізнання суб'єктів утворення права, зокрема ролі, статусу, впливу людини як самостійного суб'єкта утворення права;

– місцем та роллю людини в системі суб'єктів правоутворення, їх змінним характером, існуючою тенденцією до посилення ролі людини у життєдіяльності суспільства, зокрема і в сфері утворення права.

Відзначаючи перспективність наукового пізнання закономірностей існування і функціонування людини як суб'єкта утворення права, вважаємо за доцільне метою нашого дослідження визначити: а) аналіз та узагальнення стану наукового дослідження особливостей впливу людини на утворення права; б) встановлення пізнавальних можливостей комунікативно-інституційного методологічного підходу до пізнання комунікативно-правових основ життєдіяльності людини та інституційного виміру взаємодії людини з іншими суб'єктами утворення права.

У юридичній науці дослідження особливостей впливу людини на утворення права має непослідовний характер, водночас представлено досить широким колом наукових праць, які безпосередньо розкривають людину як суб'єкта утворення права, або опосередковано характеризують кризь призму її ролі в утворенні права. Окремим підходом до розуміння людини як суб'єкта правоутворення умовно можливо назвати «моністичний» (В. Донгорос, А. Нашиц, В. Трофімов, Л. Явич). Цей підхід визнає людину як єдино можливого суб'єкта, здатного до формування об'єктивної необхідності утворення права, що обумовлена людськими психологічними та фізіологічними особливостями, які формують її потреби та інтереси, виявляється у взаємодії людини з іншими людьми, їх об'єднаннями, суспільством. Одними з перших, хто висловив ідею про провідну роль людини в утворенні права з погляду джерела комунікативних зв'язків, що породжують усталені відносини, які набувають правових властивостей, були американські соціологи А. Інкельс і Т. Парсонс. Вчені дійшли висновку, що людська особистість є ключовим аспектом при визначенні та оцінюванні впливу на утворення права. А. Інкельс наголошує на тому, що саме людська особистість стає ключовим об'єктом вивчення і оцінювання при дослідженні соціальної структури, оскільки властивості та якості людини (особистості) безпосередньо визначають утворення і функціонування соціальних станів та ситуацій (явищ взаємодії). Від них у подальшому і формуються так звані прообрази, що набувають правових властивостей, а згодом завдяки людській розумовій діяльності набувають статусу правових норм [1, с. 274], посилюючи своє поширення на свідомість людини та мотивуючи її до відповідного керування своєю поведінкою [2, с. 134]. Зі свого боку, Т. Парсонс у своїй теорії соціальної дії виходить із аксіоматичного характеру витоків соціальної дії, змістом яких є людський організм як біологічний феномен, що включає в себе індивідуальний психологічний стан людини, зокрема інстинкти і біологічні потреби, що впливають на її поведінку. Саме від них у подальшому формується сукупність індивідуальних потреб, із яких виникає соціальна система як сукупність зразків поведінки, соціальних норм, соціальна взаємодія (інтерація) і соціальні ролі (інтеграція). У результаті цього виокремлюється система культурних цінностей і традицій, необхідних для стабільного функціонування суспільства, які потенційно можуть набувати правових властивостей [3, с. 76–78; 4, с. 345]. На цей аспект розуміння впливу людини на утворення права у своїх наукових дослідженнях вказує А. Нашиц, цитуючи румунського вченого В. Донгороза, який у середині ХХ ст. зазначав про вихідний та основоположний характер в утворенні права людських властивостей, які породжують і в подальшому визначають зміст людського спілкування і взаємодії, зумовлюють таке спілкування та взаємодії. Саме таке людське спілкування і взаємодії, людські вчинки породжують усталені правила співжиття, тим самим вони наділені потенціалом до перетворення їх у правовий зміст та форму, тобто мають здатність набувати правових властивостей [5, с. 60–61]. Учений надає характеристику людському спілкуванню та людським вчинкам, здійснює їхню класифікацію (завершені, незавершені; одиничні, комплексні; матеріальні, моральні, шкідливі, небезпечні тощо), водночас вказує, що потенційно вони здатні набути правових властивостей за умови їх повторюваності, загального визнання, авторитетності, доцільності, результативності тощо [6, с. 478–479]. Л. Явич розкриває людину як частину соціуму, що є джерелом взаємовідносин [7, с. 75–78]. Вказаний підхід у своїх дослідженнях обґрунтовує і В. Трофімов, який зазначає про те, що суб'єктом утворення права може бути тільки людина як єдиний відомий нам суб'єкт, який здатен до актів творення права, тобто є свідомим і розумним, громадянсько зрілим суб'єктом, що володіє здоровим розумом [8, с. 66].

В окремих поглядах учених обґрунтовується дуалістичний підхід до розуміння людини як суб'єкта утворення права (С. Комаров, І. Ростовщиков, Н. Придворов, Ю. Тихомиров), в основі якого перебуває ідея розуміння людини, з одного боку, як суб'єкта, що формує і визначає зміст об'єктивної необхідності утворення права, а з другого – як суб'єкта, наділеного розумовими, психологічними та фізіологічними особливостями, які забезпечують придатність людини до усвідомлення права, його аналізу, формування уявлення про зміст правових вимог, до розумового, вольового керування своєю поведінкою відповідно до правових вимог, що забезпечує реальність права, тобто досягнення результату його утворення. Дуа-

лістичний підхід до розуміння людини як суб'єкта утворення права бере свої витoki з положень соціології, які в основу розуміння взаємовідносин між людьми вкладають ідею подвійної ролі людини у взаємовідносинах з собі подібними. У цьому випадку людина може виступати активним учасником відносин, коли вона є їхнім ініціатором, визначає їх зміст, впливає на розвиток, а також і пасивним учасником, при якому людина становить об'єкт впливу інших людей, при реалізації ними своїх інтересів. На переконання Г. Зіммеля, взаємодія між людьми набуває конкретних форм вираження, однією з яких є правова форма, яка виникає, функціонує і розвивається у взаємодії між людьми, а змістом такої взаємодії є не лише орієнтація людини на правові форми поведінки, її коригування відповідно до таких форм, а й здатність людини впливати на утворення таких форм, їх зміну, аналіз, сприйняття, поширення, гарантування тощо. Сама сутність людини, яка виявляється в її інтересах, цілях, прагненнях, мотивах, зумовлює взаємодію між людьми, що реалізується як пасивними, так і активними засобами. Тому така взаємодія не лише визначає зміст життєдіяльності суспільства, а й набуває вказаних нами правових форм, котрі фактично походять від сутності людини та в подальшому втілюються у її свідомості і поведінці [9, с. 174–175]. Вказана ідея перенесена у площину розуміння людини, її статусу, ролі, значення у процесі утворення права та розкрита у працях сучасних теоретиків права. М. Придворов доходить висновку, що людина в процесі правоутворення має розглядатися, з одного боку, в межах категорії «соціальність», де є невід'ємним суб'єктом, що формує його зміст і визначає доцільність правового забезпечення. З другого боку, людина в правоутворенні виступає джерелом реальної, об'єктивної, чуттєво-практичної діяльності людей, їх участі в суспільних відносинах. У результаті цього формуються ті цінності, які закладаються в основу утвореного права, а саме: цінність людини, цінність особистості та цінність спільноти [10, с. 14–15]. Вказаний дуалістичний підхід фактично зводиться до поєднання в одному індивіді – людині статусу суб'єкта утворення права та суб'єкта суспільних відносин, які становлять об'єкт впливу утвореного права.

Як третій напрям наукового розуміння людини як суб'єкта утворення права можливо назвати плюралістичний підхід (С. Алексєєв, Г. Мальцев, М. Матузов, А. Поляков), що розкриває людину як самостійного особливого суб'єкта утворення права, який можливо розглядати з погляду: природи людини, яка визначає зміст права; людської діяльності, що надає праву відповідної форми виразу; комунікативних властивостей людини, що зумовлюють взаємодію між людиною та іншими людьми, їх об'єднаннями та суспільством, тим самим визначають об'єктивну необхідність утворення права; розумових здібностей людини, що розкривають творчий аспект утворення права тощо.

Багатоаспектність впливу людини на утворення права та неоднозначність її доктринального розуміння пояснюється складністю самої людини, її роллю в процесі утворення права, індивідуальністю, що обумовлена властивостями окремих людей та їх об'єднань, що впливає і на розуміння самого явища утворення права, а також на розуміння теоретико-правових аспектів суб'єктів його утворення. Поділ стану доктринального пізнання людини як суб'єкта утворення права на три напрями наукового дослідження (моністичний, дуалістичний та плюралістичний) має умовний характер та здійснено за критерієм меж розуміння впливу людини на утворення права. Водночас однозначного підходу до розуміння людини як суб'єкта утворення права вироблено не було, що, зі свого боку:

- у науковому аспекті негативно впливає на пізнання суб'єктів правоутворення як невід'ємного елемента процесу його здійснення, і на розуміння людини, її місця, ролі та значення у системі суб'єктів утворення права;

- у практичному аспекті спричиняє дефіцит і невизначеність орієнтаційно-ціннісних положень у питанні змісту права, його формального виразу, відповідно, обумовлює невизначеність у напрямках його розвитку, шляхах удосконалення.

Стан наукового пізнання закономірностей впливу людини на утворення права, практична цінність їх наукової розробки доводять необхідність вироблення нових пізнавальних підходів до вивчення суб'єктного аспекту утворення права, зокрема і людини як суб'єкта утворення права. Важливе значення у вказаному науковому дослідженні має вироблення та обґрунтування переваг методологічного підходу, який сприятиме виробленню єдиної пізнавальної стратегії та вивченню теоретико-правових закономірностей утворення права крізь призму феномена людини в цьому процесі, її статусу, місця, ролі та значення у системі суб'єктів утворення права.

Переваги комунікативно-інституційного методологічного підходу для дослідження теоретико-правових аспектів правоутворення, що були обґрунтовані нами в окремих публікаціях [11; 12], не лише зберігають, а й посилюють свою актуальність при переосмисленні теоретико-правових аспектів суб'єктів правоутворення, зокрема і людини, як ключового, невід'ємного суб'єкта утворення права. Тому, продовжуючи наукове дослідження, вважаємо за доцільне конкретизувати пізнавальні можливості комунікативно-інституційного методологічного підходу до пізнання людини як суб'єкта правоутворення та визначення особливостей її впливу на утворення права.

Передусім варто звернути увагу на функціональну здатність комунікативно-інституційного методологічного підходу до пізнання людини як особливого біологічного, соціального та правового суб'єкта, властивості якого визначають здатність людини до впливу на утворення права. Біологічні властивості визначають приналежність людини до людського роду. Такими властивостями є, насамперед, індивідуальність людини як біологічної істоти (наприклад, стать, вік, різноманітні психофізіологічні особливості тощо), які обумовлюють формування її потреб та інтересів, які, зі свого боку, потребують забезпечення та реалізації. Зазначені потреби та інтереси, незважаючи на те, що вони мають індивідуальний характер, відображають особливості самої людини, потенційно потребують відповідного правового забезпечення, тим самим зумовлюють утворення права. Так само людина наділена здатністю до мислення та наявністю свідомості. Це включає в себе людську можливість сприймати інформацію, її осмислювати, приймати логічно обґрунтовані рішення. Окрім того, людина володіє здатністю до вироблення та обґрунтування ідей, які впливають на зміст її уяви про належне, можливе, допустиме, заборонене, потрібне тощо, можливістю запам'ятовувати інформацію, її аналізувати та робити відповідні висновки тощо. Це обумовлює здатність людини до формування об'єктивних умов власної життєдіяльності, до взаємодії з іншими людьми та їх об'єднаннями, керування своєю поведінкою. Комунікативно-інституційний методологічний підхід із погляду дослідження утворення права функціонально спроможний розкрити біологічні закономірності людини як джерела її індивідуальності і неповторності, її потреб та інтересів, що потребують свого правового закріплення, охорони і захисту, тим самим детермінуючи процес утворення права, визначаючи його зміст і результат, виявити прояв вказаних властивостей людини у змісті права, встановити його якість із погляду реалізації людських потреб та інтересів. Окрім того, вказаний методологічний підхід дає змогу розкрити особливості впливу вказаних властивостей людини безпосередньо на процес утворення права, з погляду активної людської діяльності щодо творення права та впливу вказаних властивостей на якісні показники права.

Соціальні властивості людини виявляються у її здатності до взаємодії з собі подібними, реалізації їх здібностей до соціальної активності. Такі властивості функціонально здатні забезпечити взаємозв'язок людей у їх спільному житті, можливості до колективної життєдіяльності. Фактично соціальні властивості людини визначають реальність інформаційного контакту між собою за допомогою засобів комунікації, реалізуючи тим самим односторонній або зворотній зв'язок людей між собою. Комунікативно-інституційний підхід до пізнання людини як суб'єкта утворення права сприятиме виявленню передумов комунікативної взаємодії між індивідами, факторів, які на них впливають, зокрема і правових, крізь призму їх переваг, недоліків, шляхів удосконалення, вияву тих аспектів, котрі визначають переваги та недоліки існуючого стану комунікації між суб'єктами. Окрім того, вказаний методологічний підхід здатен встановити особливості прояву вказаних властивостей людини у безпосередній взаємодії між ними. З огляду на це застосування комунікативно-інституційного методологічного підходу сприятиме, з одного боку, розкриттю закономірностей взаємодії між людьми, що визначають зміст об'єктивної необхідності утворення права, а з другого боку, допоможе встановити стан реалізації соціальних потреб та інтересів людини шляхом їх закріплення у праві, встановлення механізму їх втілення у реальне життя людей.

Функціональні можливості комунікативно-інституційного методологічного підходу потенційно здатні розкрити та встановити зміст таких пізнавальних моделей, як:

1) людина біологічна → людина соціальна → право → людина правова, в межах якої утворення права являє собою явище, яке акумулює в собі потреби й інтереси людини як біологічної і соціальної істоти, котрі формують об'єктивну необхідність їх правового забезпечення та реалізації, а також творення права, що надає їм правового закріплення, тим самим в подальшому формує людину як суб'єкта, що наділений відповідним правовим статусом, є учасником правового життя суспільства;

2) людина → діяльність (суспільні відносини) → право, змістом якої є пізнання правоутворення як явища обумовленого людськими потребами та інтересами, котрі сформовані шляхом виникнення і розвитку комунікативних зв'язків із собі подібними, об'єднаннями людей та суспільством в цілому, що реалізуються як в повсякденній діяльності людини щодо формування об'єктивної необхідності утворення права, так і у професійній діяльності, предметом якої є творення та реалізація права;

3) суспільні відносини → право → свідомість людини → людська поведінка, що дає змогу розкрити правоутворення як явище, що бере свій початок із комунікативних зв'язків, котрі зумовлені взаємодією людини з іншими людьми, їх об'єднаннями та суспільством, щодо формалізації права та його подальшого усвідомлення людиною, шляхом отримання нею інформації, її аналізу, формування відповідних висновків, та вольову людську діяльність, що формує людську поведінку.

Використані джерела

1. Инкельс А. Личность и социальная структура / А. Инкельс // Социология сегодня. Проблемы и перспективы. – М. : Прогресс, 1965. – С. 270–291.

2. *Американская социология: перспективы, проблемы, методы* / пер. с англ. В. В. Воронина, Е. В. Зиньковского ; ред. и вступ. ст. Г. В. Осипова. – М. : Прогресс, 1972. – 392 с.
3. *The Social Theories of Talcott Parsons*. Carbondale. – L., 1976. – 386 p.
4. *Parsons T. Social Systems and the Evolution of Action Theory* / T. Parsons. – N.Y.; L., 1977. – 765 p.
5. *Нашиц А.* Правотворчество. Теория и законодательная техника / А. Нашиц. – М. : Прогресс, 1974. – 256 с.
6. *Dongoros V.* Dreptul penal socialist al tarii noastre, Raportul dintre continutul social-politic si continutul normativ al dreptului penal in R. S. Romania / V. Dongoros // Studii si secretari juridice. – 1965. – № 3. – P. 478–479.
7. *Явич Л. С.* Общая теория права / Л. С. Явич. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 298 с.
8. *Трофимов В. В.* Взаимодействие индивидов как правообразовательный процесс: общетеоретический аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В. В. Трофимов. – Тамбов, 2001. – 232 с.
9. *Зиммель Г.* Общение: Пример чистой, или формальной социологии / Г. Зиммель // Социологические исследования. – 1984. – № 2. – С. 170–178.
10. *Придворов Н. А.* Социалистическое право и достоинство личности / Н. А. Придворов // Советское государство и право. – 1976. – № 12. – С. 11–19.
11. *Дідич Т. О.* Правоутворення як елемент правового прогресу: методологічні підходи наукового аналізу / Т. О. Дідич // Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах. – 2016. – Вип. 7. – С. 140–144.
12. *Дідич Т. О.* Перспективи наукового дослідження правоутворення як основи сучасного державотворення в Україні / Т. О. Дідич // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р.) : в 3 т. / редкол.: д-р юрид. наук І. С. Грищенко (голова), канд. юрид. наук І. С. Сахарук (відп. ред.) [та ін.]. – Т. 1. – Київ : Київський університет, 2016. – С. 33–34.

Дідич Т. О. Людина як суб'єкт правоутворення: комунікативно-інституційний підхід до аналізу

У статті встановлено перспективність наукового пізнання закономірностей існування і функціонування людини як суб'єкта утворення права. Здійснено аналіз та узагальнення стану наукового дослідження особливостей впливу людини на утворення права. Розкрито місце людини в системі суб'єктів правоутворення. Встановлено пізнавальні можливості комунікативно-інституційного методологічного підходу до пізнання комунікативно-правових основ життєдіяльності людини та інституційного виміру взаємодії її з іншими суб'єктами правоутворення.

Ключові слова: правоутворення, формування права, суб'єкт правоутворення, людина, методологія, методологічний підхід.

Дідич Т. О. Человек как субъект правообразования: коммуникативно-институциональный подход к анализу

В статье установлена перспективность научного познания закономерностей существования и функционирования человека как субъекта образования права. Осуществлен анализ и обобщение состояния научного исследования особенностей влияния человека на образование права. Раскрыто место человека в системе субъектов правообразования. Установлены познавательные возможности коммуникативно-институционального методологического подхода для изучения коммуникативно-правовых основ жизнедеятельности человека и институционального измерения взаимодействия его с иными субъектами образования права.

Ключевые слова: правообразование, формирование права, субъект правообразования, человек, методология, методологический подход.

Didych T. Human as a subject of law-making: communicative-institutional approach to analysis

In the article the author establishes the perspective of scientific cognition of the laws of the existence and functioning of human as a subject of law-making. The analysis and generalization of the state of scientific research of the peculiarities of the influence of a person on the formation of law is carried out. The place of human in the system of subjects of law-making is revealed. The cognitive capabilities of the communicative-institutional methodological approach for studying the communicative and legal foundations of human life and the institutional dimension of human interaction as a subject of law-making have been established.

Key words: law-making, formation law, a subject of law-making, human, methodology, methodological approach.

УДК 340.12

Олександр Сергійович Кабанець,
доцент кафедри державного управління і права
Інституту журналістики та міжнародних відносин
Київського університету культури,
кандидат юридичних наук

**ЦІННІСНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕМОКРАТІЇ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОСТІ**

Україна, яка пережила тоталітарне минуле радянської епохи, і яка нині, здобуваючи свою незалежність і звільняючись від залишків тоталітарних пережитків, перебуває у жвавому процесі суттєвої переоцінки цінностей і здійснює орієнтацію політичного курсу на встановлення єдиних загальнолюдських, демократичних принципів і стандартів, на природні засади прав людини, що є значущими для всього світового співтовариства. Це потребує відповідного розуміння певних категорій права, зокрема, як його сучасних ціннісних вимірів, так і за інших історичних умов.